

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ НА ОТРИМАННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВІЙНИ

**РЕЗУЛЬТАТИ ОБЛАСНОГО ЕТАПУ
ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

**КІРОВОГРАДСЬКА ОБЛАСНА БІБЛІОТЕКА ДЛЯ ДІТЕЙ
ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА
НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ВІДДІЛ**

**Забезпечення прав дитини
на отримання бібліотечних послуг
в умовах війни**

*результати обласного етапу
всеукраїнського
соціологічного дослідження*

Кропивницький – 2024

УДК 027. 625(477.65) : 34
З-12

Забезпечення прав дитини на отримання бібліотечних послуг в умовах війни : результати обласного етапу всеукраїнського соціологічного дослідження / Кіровоградська обл. б-ка для дітей ім. Т. Г. Шевченка; уклад., комп'ют. верстка Н. І. Расторгуєва; відп. за вип. Т. С. Манжула. – Кропивницький : Кіровоградська ОДБ ім. Т. Г. Шевченка, 2024. – 16 с. : діагр.

Видання містить узагальнені результати обласного етапу Всеукраїнського соціологічного дослідження «Забезпечення прав дитини на отримання бібліотечних послуг в умовах війни», ініційованого Національною бібліотекою України для дітей. На підставі отриманих в ході дослідження відповідей бібліотекарів та користувачів-дітей – учнів 5-9 класів на питання онлайн-анкет, аналізується діяльність бібліотек для дітей Кіровоградщини в реаліях війни, забезпечення ними прав дітей на отримання бібліотечних послуг.

© Кіровоградська обласна бібліотека для дітей ім. Т.Г. Шевченка

Усі права дітей закріплені в Конвенції ООН про права дитини (1989 р.) до якого Україна приєдналася в 1991 році. Кожна дитина має право на щасливе та безпечне дитинство, освіту, відпочинок та дозвілля, участь в іграх та в розважальних заходах; право на захист і турботу.

У нормативно-правових документах, що стосуються діяльності бібліотек, також закріплені права громадян, зокрема і дітей – Закон України «Про культуру», «Про внесення змін до Закону України «Про культуру» щодо загальних засад надання населенню культурних послуг», «Про внесення змін до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», Типові правила користування бібліотеками в Україні тощо.

Під час війни всі без винятку діти та сім'ї з дітьми є вразливими, адже в ході війни порушується пріоритетне право дитини – право на сім'ю. Окрім того, права дитини невід'ємні від її потреб, незадоволення яких також порушують її права.

Саме стан діяльності бібліотек для дітей України з реалізації прав і потреб основної користувацької категорії на отримання бібліотечних послуг в умовах війни і вивчався в ході Всеукраїнського соціологічного дослідження «Забезпечення прав дитини на отримання бібліотечних послуг в умовах війни», ініціатором якого виступила НБУ для дітей.

Бібліотеки Кіровоградщини долучилися до події. Базами дослідження стали: Кіровоградська ОДБ ім. Т.Г. Шевченка, ЦМБД Олександрійської МЦБС, Вільшанська селищна бібліотека філія для дітей, КЗ «Олександрівська бібліотека для дітей», Рівнянська сільська бібліотека для дітей.

Кіровоградська обласна бібліотека для дітей ім. Т.Г. Шевченка, співорганізатор дослідження, погодила з керівниками бібліотек для дітей області питання їхньої участі в анкетуванні; направила листи на керівників із роз'ясненням методики дослідження, надала посилання на Google Диск з «Анкетою користувача» та «Анкетою бібліотекаря»; забезпечила контроль за правильним і своєчасним заповненням таблиць на Google Диск.

За квотами організаторів, у дослідженні взяли участь керівники 5 бібліотек – по одному від кожного закладу – бази дослідження, а також 50 користувачів – по 10 учнів 5-9 класів кожної з бібліотек.

Відповіді дітей на питання «Анкета користувача».

Із 50 респондентів із міст, селищ і сіл, що брали участь в дослідженні, більшість склали дівчата – 58% і 42% – хлопці. Щодо віку респондентів, то найбільша група опитаних – це діти 12-13 років – 50%. Друга за чисельністю група користувачів 14-16 років становить 26%. Найменша група, віком 10-11 років – 24%.

Чи маєш ти можливість безперешкодно відвідувати бібліотеку?

«Так» – відповіли 98%, «ні» – 2% респондентів.

Питання мало два підпитання, залежно від попередньої відповіді.

Якщо «ні», то з якої причини?

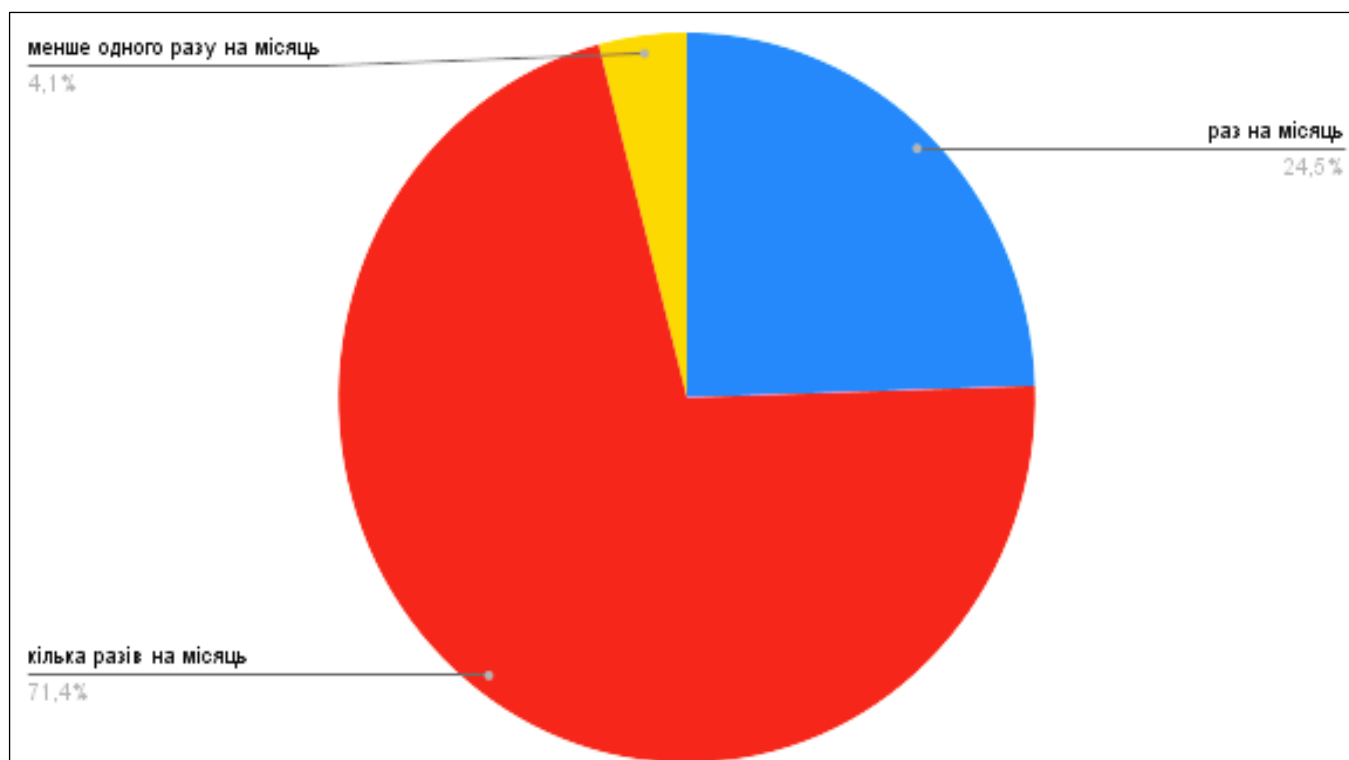
Відповідь – навчання у середньому спеціальному навчальному закладі.

Якщо «так», то як часто ти її відвідуєш?

Розгляд отриманих відповідей показав, що більшість дітей часто ходять до бібліотеки:

- ✓ кілька разів на місяць – 71,4%,
- ✓ раз на місяць – 24,5%,
- ✓ менше одного разу на місяць – 4,1%.

Діаграма 1 – Активність відвідування бібліотек користувачами

Не дивлячись на те, що майже 96% опитаних зазначили про своє активне відвідування бібліотеки, існуюча ситуація не задовольняє дітей, які мають бажання частіше це робити. Цьому стають на заваді:

- *«часті повітряні тривоги»* – зазначили 69,4% користувачів бібліотек,
- *«відсутність укриття в бібліотеці або поруч»* – 28,6%,
- *«порушення транспортного сполучення»* – 6,1%,
- *інше: «хворію, велика віддаленість від бібліотеки»* – 8,2%.

Чи призупиняла роботу бібліотека для дітей, яку ти відвідуєш, в останні два роки?

Усі 50 респонденті зазначили, що «ні».

Як задовольняє робота бібліотеки твої інформаційні, читацькі, культурні потреби? Більшість – 82% учасників анкетування, вибрали варіант відповіді – «повністю», 18% – «частково».

Чи відбувається діалог між тобою і бібліотекою за допомогою програм-месенджерів, якщо ти не маєш можливості її відвідувати?

«Так» – відповіли 74% респондентів-дітей, 26% – «ні».

Якщо «так», то яких?

Бібліотекарі знаходили різні можливості для підтримки комунікації зі своїми користувачами. Діти назвали по одному чи декілька месенджерів, які бібліотекарі використовували для діалогу з ними. Із запропонованих в анкеті варіантах відповідей більшість опитуваних виділили вайбер – 78,4%. Також названі: фейсбук – 67,6% відповідей, месенджер – 43,2%, телеграм – 40,5%, телефон – 8,1%.

Які послуги пропонуються тобі у бібліотеці?

Даючи відповідь, діти обирали один або декілька варіантів із запропонованих. Участь у «масових заходах» вказали 96% респондентів; «читацьких об'єднаннях» – 52%; «заняттях з розвитку медіаграмотності» – 44%, «вивченні мов» – 14%. Серед «інших» послуг назвали: «брав участь у флешмобі»; «реферат, ксерокс, підбір літератури за запитом»; «розваги, вирізання, клеєння».

Яку книжку за останній час ти прочитав(ла)?

Названо 50 прим. книжок, серед яких: 44% – твори української і 56% – світової літератури. Причому, лише 26% респондентів відмітили, що читали твори класиків; 68% означили сучасну українську і перекладену на українську мову світову літературу.

У числі улюблених українських авторів часто звучали прізвища: В. Рутківського, М. Павленко, В. Нестайка, З. Мензатюк; із авторів світової літератури – Дж. Роулінг, Р. Дала, Е. Гантер, Ніни Е. Грентведт, Джефа Кінні.

На твою думку, чи призвело російське збройне вторгнення в Україну до порушення твоїх прав, у тому числі і на отримання якісних бібліотечних послуг? По можливості прокоментуй свою відповідь.

З точки зору 76% опитаних російське збройне вторгнення в Україну призвело до порушення їхніх прав, у тому числі і на отримання якісних бібліотечних послуг, 24% вказали «ні». Найуразливіша категорія – діти 10-13 років. Саме 78,4% хлопців і дівчат, від загальної кількості опитаних цієї вікової категорії, заявили про те, що їхні права і потреби порушила війна. Серед дітей віком 14-16 років – 76,9%.

Із тих, хто ствердно відповіли на означене питання, лише 34% роз'яснили свою точку зору. Серед пояснень: *«Часті повітряні тривоги заважають вибрати книгу. – Якщо проводиться захід то приривається. – Зменшення видавництва. – Бібліотека отримує менше новинок. – Раніше ходив пішки в школу і заходив у бібліотеку, а зараз автобус усіх розвозить. – Я менше ходжу до бібліотеки. – Так, тому що війна обмежила мою можливість частіше відвідувати бібліотеку. – Під час повітряної тривоги я не можу здати книжку, бо вона закрита. – Я б хотіла частіше відвідувати бібліотеку та відсутнє бомбосховище. – Хотілося б частіше відвідувати бібліотеку, але часті повітряні тривоги, то ж, батьки забороняють. – Через російське вторгнення не можемо себе вільно почувати у своїй країні»* тощо.

На питання «Анкета бібліотекаря» відповідали фахівці обласної, міської, двох селищних і сільської бібліотек для дітей.

Чи завжди бібліотека доступна для користувачів 40 годин на тиждень? «Так» – зазначили всі п'ять респондентів-бібліотекарів.

Чи є бібліотека безпечним місцем для дітей?

60% бібліотекарів відзначили, що їхній заклад є безпечним місцем для дітей і 40% – «ні».

Бібліотекарі, хто відповіли «ні», основними причинами, що не дозволяють створити безпечні умови для відвідувачів, назвали відсутність укриття – 100% і часті повітряні тривоги – 50%, що характерно і для 2022 і для 2023 років війни.

Які електронні інформаційні ресурси пропонує бібліотека користувачам-дітям?

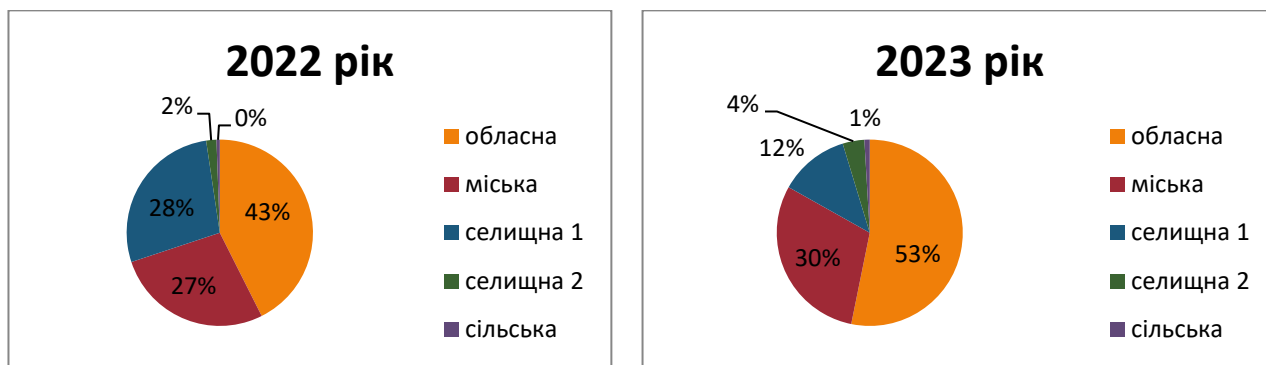
Використовуючи наявні можливості, 80% бібліотек пропонують електронні інформаційні ресурси користувачам відповідно їхнім запитам і не лише. Як приклад, названі 17 ресурсів: онлайн заочні мандрівки; буктрейлери з популяризації книжок і творчості письменників; віртуальні екскурсії і виставки, зокрема, нових надходжень; бібліографічні пам'ятки; широкий спектр документованої інформації, що є у бібліотеках МЦБС; бази даних: «Книги», «Статті», «Електронні видання», «Аудіовізуальні документи»; електронний каталог; інтерактивні ресурси краєзнавчої сторінки. Також доступні онлайн послуги: «продовження книг», «замовлення книг», «запитай бібліотекаря». Здійснюється спілкування з користувачами в режимі онлайн.

Одна з бібліотек відповідних послуг не надає із-за відсутності комп'ютерної техніки.

Чи оновлювався бібліотечний фонд бібліотеки за роки війни? Упродовж досліджуваного періоду в бібліотеках відбулося незначне оновлення бібліотечного фонду. У 2022 році 5 бібліотек для дітей сумарно отримали 1745 прим. документів, у 2023 році менше – 1299 прим. Кількість нових надходжень неоднаковий до кожної бібліотеки. Найбільші надходження протягом 2022-2023 років мала обласна, найменші – сільська бібліотеки для дітей. (Діаграми 2, 3, с. 8)

Діаграми 2, 3 – Відсоток отриманих надходжень у розрізі кожної бібліотеки

Чи надається користувачам у бібліотеці доступ до інтернету?

Ствердно відповіли 80% респондентів, 20% - «ні» (бібліотека не комп'ютеризована).

Які читацькі об'єднання діють у бібліотеці?

Усі 5 респондентів-бібліотекарів зазначили, що і в роки війни в закладах не припиняли діяльність читацькі об'єднання для дітей. У відповідях значиться 16 різноманітних, різнотемних об'єднань: центр дитячої ерудиції «Еврика», народознавча вітальня «Родина», ляльковий театр «Рукавичка», краєзнавчий гурток «Вивчай і знай свій рідний край», клуби «У світі Прекрасного», «Другарче», «Чомучки» (пізнавально-дозвіллевий для дітей молодшого шкільного віку), «Оберіг» (краєзнавчо-етнографічний для дітей старшого шкільного віку); «Батьківський клуб» - сімейний культурно-дозвіллевий простір (діє у двох закладах); «Бібліохаб 11+», «Ясниця», «Мовний простір», «Weekend з бібліотекою», «Я+мама+тато=Книга», «Недільний кінозал».

Які інклюзивні послуги для дітей з інвалідністю надає бібліотека?

80% закладів надають послуги, 20% - ні (відсутня така категорія користувачів). Бібліотекарі навели 9 найменувань послуг для цієї цільової аудиторії: книга додому, майстер-класи з опанування мистецьких технік; корекційно-розвиваюча студія «Сонячні зайчики» (заходи спрямовані на соціальну адаптацію, інтеграцію в суспільство дітей з особливими потребами); онлайн замовлення та продовження книжок, інтернет-послуги, залучення до участі в заходах; використання тактильних книг, виготовлених

бібліотекарями у рамках проєкту «Бібліотечний коворкінг «Майстерня казкових світів» для дітей з порушеннями зору.

В якому форматі здебільшого проводяться масові заходи з користувачами-дітьми?

Усі респонденти-бібліотекарі відповіли, що в бібліотеках, для дітей, заходи проводяться у форматі офлайн.

Як за роки війни змінилася кількість отримувачів бібліотечних послуг?

З огляду на статистичні дані, за останні два роки, кількість користувачів за ЄРК, звісно, і отримувачів бібліотечних послуг, «зменшилася» вказали 60% бібліотекарів і 40% назвали, що «залишилася стабільною».

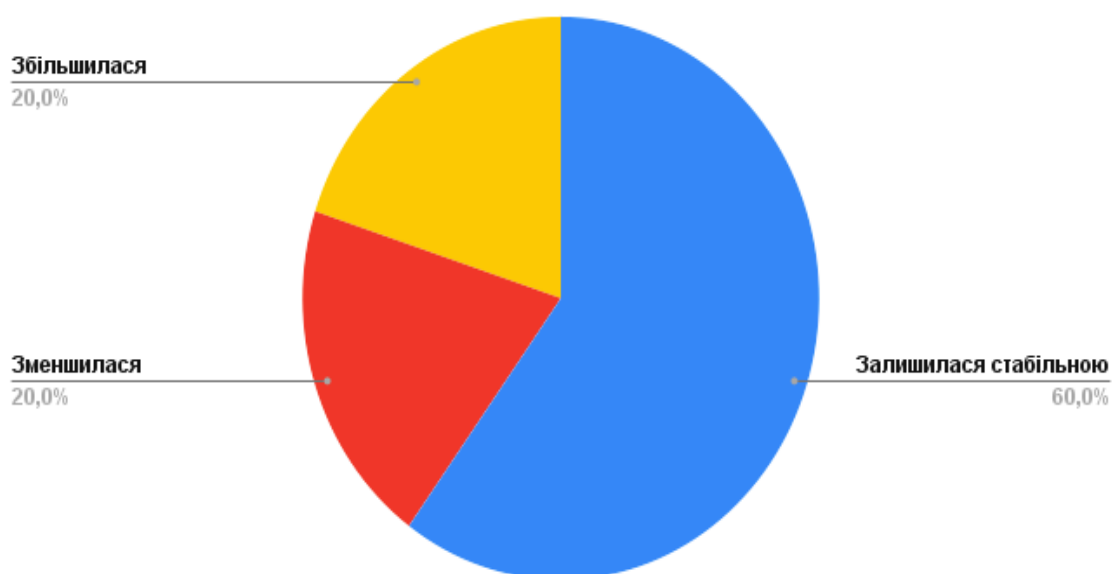
З них вкажіть кількість ВПО.

Крім місцевих мешканців, користувачами бібліотек стали вимушені переселенці. Станом на 01.01.2023 року кількість ВПО у бібліотеках складала 492 особи, на 01.01.2024 року – 428.

Як змінилася відвідуваність бібліотеки під впливом війни?

Варіанти обраних бібліотекарями відповідей різні: «збільшилася» – зазначили 20% бібліотекарів, «залишилася стабільною» вказали 60%, «зменшилася» – 20%.

Діаграма 4 – Вплив війни на відвідування бібліотек користувачами

Висновки.

Кожен неповнолітній громадянин України внаслідок воєнної агресії російської федерації проти України зазнав посягань на свої основні права, закріплені у Конституції України та нормах міжнародного права. Негативно позначилася війна і на отриманні дітьми бібліотечних послуг, що зазначили 76% респондентів різних вікових категорій. Діти не можуть задовольнити повністю свої інформаційні, читацькі, культурні потреби тому що, як зазначили в коментарях: війна обмежила можливість частіше відвідувати бібліотеку; під час повітряної тривоги не можуть повернути книжку, бо бібліотека закрита; відсутнє бомбосховище тощо.

І хоча, на думку 60% респондентів-бібліотекарів, кількість отримувачів бібліотечних послуг зменшилася, число відвідувань різної за віком користувачької аудиторії «залишилося стабільним» у 60% закладів, «збільшилося» – у 20%. Серед відвідувачів – діти із сімей вимушених переселенців; діти з інвалідністю, яким надаються інклюзивні послуги, про що вказали 80% бібліотекарів.

Привабливість бібліотеки в цілому збільшує і комплекс якісних комфортних додаткових послуг. Під час анкетування було з'ясовано, що бібліотеки пропонують, а респонденти-діти користуються послугами бібліотек – беруть участь у масових заходах і засіданнях об'єднань за інтересами, заняттях з медіаграмотності та вивченні мов. Усі заходи відбувалися в реальному часі, зокрема і для дітей з інвалідністю.

Бібліотечно-інформаційна діяльність в умовах воєнного стану зберігає основу «книга – читач» із перенесенням практичного складника діяльності в онлайн-простір, де користувачі мають змогу отримувати широкий спектр бібліотечних послуг.

Відповіді 82% респондентів-дітей свідчать, що бібліотеки повністю задовольняють їхні потреби і не лише книгами, а й можливістю отримати вільний доступ до світових інформаційних ресурсів та бібліотечних інформаційних продуктів. Підтвердженням чому є коментар респондента в одній з анкет: *«Дитяча бібліотека м. Олександрії, яку я відвідую, з початком війни не лише не припинила надавати свої послуги, а навпаки розширила свою діяльність й збільшила кількість різноманітних цікавих заходів».*

Бібліотеки для дітей області, використовуючи наявні можливості, доклали максимум професійних вмінь, аби мінімізувати обмеження прав дітей в наданні послуг. Не припиняли свою роботу під час воєнного стану, про що свідчать відповіді і дітей, і бібліотекарів. Заклади доступні для відвідувачів 40 годин на тиждень. За час повномасштабного російського вторгнення бібліотеки подбали про безпеку своїх відвідувачів – 60% бібліотек мають укриття. Навіть в умовах війни бібліотеки для дітей продовжували свою місію, не втрачали зв'язок зі своїми користувачами, для чого використовували наявні електронні ресурси, соціальні мережі. Пропонували участь у численних заходах. Надавали доступ відвідувачам до Інтернету і бібліотечних документів. Хоча, на думку дітей, бібліотека менше отримує новинок літератури. Аби повернути читачів до тенденції відвідування, підтримка та розвиток бібліотечних фондів має бути сталою. Нині ж бібліотеки недоотримують фінансування від громад. Свідчення цьому – наведені фахівцями приклади оновлення фондів.

Попри все, бібліотеки стали територією єдності, безбар'єрності, безпеки та взаємодопомоги для дітей. В умовах сьогодення, використовуючи спроможності своїх закладів, бібліотекарі намагаються створити таку модель надання культурних послуг, які були б сучасними і максимально задовольняли потреби дитячого населення громади.

Анкета користувача

1. Чи маєш ти можливість безперешкодно відвідувати бібліотеку?
так ні
  - 1.1. Якщо «так», то як часто ти її відвідуєш:
кілька разів на місяць
раз на місяць
менше одного разу на місяць
інше (напиши)_____
  - 1.2. Якщо «ні», то з якої причини:
часті повітряні тривоги
відсутність укриття у бібліотеці або поруч
порушення транспортного сполучення
батьки забороняють
інше (напиши)_____
2. Чи призупиняла роботу бібліотека для дітей, яку ти відвідуєш, в останні два роки? так ні
3. Як задовольняє робота бібліотеки твої інформаційні, читацькі, культурні потреби? повністю частково не задовольняє
4. Чи відбувається діалог між тобою і бібліотекою за допомогою програм-месенджерів, якщо ти не маєш можливості її відвідувати?
так ні
  - 4.1. Якщо «так», то яких:
Facebook Messenger WhatsApp
Viber Telegram Signal Skype інший варіант
5. Які послуги пропонуються тобі у бібліотеці?
заняття з розвитку медіаграмотності вивчення мов участь у різних читацьких об'єднаннях масових заходах інші (напиши)_____
6. Яку книжку за останній час ти прочитав(ла) ? (напиши)_____
7. На твою думку, чи призвело російське збройне вторгнення в Україну до порушення твоїх прав, у тому числі і на отримання якісних бібліотечних послуг? По можливості прокоментуй свою відповідь.
так ні
Твій коментар (чому?)_____
8. Вкажи свій вік_____ і стать: хлопчик дівчинка
9. Бібліотека для дітей, у якій відбулося опитування:
обласна міська районна селищна сільська

Анкета бібліотекаря

1. Бібліотека для дітей, в якій відбувається опитування:
 обласна міська районна селищна сільська

2. Чи завжди бібліотека доступна для користувачів 40 годин на тиждень?
 так ні

Якщо «ні», вкажіть причини (за роками):

Причина	Станом на 01.01.2023 р.	Станом на 01.04.2024 р.
Персонал бібліотеки знаходився(-ться) у режимі тимчасового простою		
Персонал працював(-є) не на повну ставку		
Персонал знаходився(-ться) у відпусті без збереження заробітної плати		
Інші причини (які саме)		

3. Чи є бібліотека безпечним місцем для дітей?
 так ні

Якщо «ні», вкажіть причини (за роками):

Причина	Станом на 01.01.2023 р.	Станом на 01.04.2024 р.
У бібліотеці відсутнє укриття		
Часті повітряні тривоги		
Бібліотека знаходилася(-ться) у прифронтовій зоні		
Бібліотека була(є) частково пошкоджена		
Бібліотека була(є) повністю зруйнована		
У бібліотеці відсутні умови для перебування дітей з інвалідністю		
Інша причина (яка саме)		

4. Які електронні інформаційні ресурси пропонує бібліотека користувачам-дітям? (розпишіть) _____

5. Чи оновлювався бібліотечний фонд бібліотеки за роки війни?
 так ні

Якщо «так», то вкажіть кількість нових надходжень у 2022 р. _____ у 2023 р. _____

6. Чи надається користувачам у бібліотеці доступ до інтернету?
 так ні

Якщо «ні», то вкажіть причини _____

7. Які читацькі об'єднання діють у бібліотеці? _____
8. Які інклюзивні послуги для дітей з інвалідністю надає бібліотека? _____
9. В якому форматі здебільшого проводяться масові заходи з користувачами-дітьми?
онлайн офлайн у змішаному форматі
10. Як за роки війни змінилася кількість отримувачів бібліотечних послуг?
Кількість користувачів за ЄРК:
збільшилася зменшилася залишилася стабільною ,
з них вкажіть кількість користувачів ВПО станом на
01.01.2023 р.____ 01.01.2024 р.____
11. Як змінилася відвідуваність бібліотеки під впливом війни?
збільшилася зменшилася залишилася стабільною

Відповідальна за випуск Т. С. Манжула

Укладач Н. І. Расторгуєва

Видавець та виготовлювач

Кіровоградська обласна
бібліотека для дітей ім. Т. Г. Шевченка

вул. Шевченка, 5

м. Кропивницький, 25006

сайт: <http://librarychl.kr.ua>

e-mail: 02219398@mail.gov.ua